

تجارب والدین از تأثیر شبکه های اجتماعی بر روابط فرزندان

کبری نورانی فرد¹

چکیده

شبکه های اجتماعی به عنوان یکی از اجزای اصلی زندگی روزمره جوانان و نوجوانان، تأثیرات متعددی بر روابط خانوادگی و اجتماعی آنها دارند. با گسترش روزافزون استفاده از شبکه های اجتماعی، بسیاری از خانواده ها به چالش هایی نظیر کاهش تعاملات رو در رو، افزایش اضطراب اجتماعی و تأثیرات منفی محتوای آنلاین برخورد دارند؛ لذا ضروری بوده به چنین بحثی پرداخته شود. هدف در این مقاله بررسی تجربیات والدین از تأثیر شبکه های اجتماعی بر روابط فرزندان می باشد که به روش کتابخانه ای گردآوری شده است. یافته های تحقیق نشان می دهد که استفاده از شبکه های اجتماعی می تواند موجب افزایش ارتباطات خانوادگی و آگاهی بیشتر والدین از دغدغه های فرزندان شود، اما در عین حال می تواند باعث کاهش کیفیت ارتباطات واقعی، افزایش رقابت های اجتماعی و اضطراب در فرزندان گردد.

کلیدواژه ها: تربیت، مجازی، والدین.

¹ سطح دو، مدرسه علمیه فاطمیه (س)، www.cobranoranifard1367@gmail.com

مقدمه

در دنیای امروز، شبکه‌های اجتماعی به عنوان یکی از ابزارهای اصلی ارتباطی، تأثیرات گسترده‌ای بر زندگی فردی و اجتماعی افراد به ویژه نوجوانان و جوانان دارند. این شبکه‌ها نه تنها به ابزاری برای برقراری ارتباطات مجازی تبدیل شده‌اند، بلکه تأثیرات عمیقی بر روابط انسانی، فرهنگ اجتماعی و حتی هویت فردی دارند. نوجوانان، به عنوان گروه هدف این فضاها، بیشتر از هر گروه سنی دیگری در معرض تأثیرات مستقیم و غیرمستقیم شبکه‌های اجتماعی قرار دارند و والدین به عنوان اصلی‌ترین نهادهای حمایتی و اجتماعی‌سازی فرزندان، با چالش‌های متعدد در این حوزه روبه‌رو هستند؛ لذا ضروری بوده به این بحث پرداخته شود.

با گسترش روزافزون استفاده از شبکه‌های اجتماعی، والدین نگران اثرات این فضاها بر روابط خانوادگی و اجتماعی فرزندان هستند. برخی از این تأثیرات شامل تغییر در نحوه ارتباطات میان اعضای خانواده، افزایش استرس و اضطراب اجتماعی، کاهش تعاملات رو در رو است؛ برای این اساس هدف اصلی این پژوهش بررسی تأثیر شبکه‌های اجتماعی بر روابط فرزندان از منظر والدین است.

پیشینه استفاده از شبکه‌های اجتماعی به اواخر دهه 1990 بازمی‌گردد؛ اما در دهه 2000 با ظهور شبکه‌هایی همچون فیس‌بوک و توییتر، استفاده از شبکه‌های اجتماعی به سرعت گسترش یافت و به جزئی از زندگی روزمره افراد تبدیل شد.

در رابطه با پیشینه علمی نیز کتاب‌های متنوعی وجود دارد از جمله: کتاب «خانواده مجازی: مروری بر فرصت‌ها و چالش‌های استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی تلفن همراه» نوشته «عباس زمانی» چاپ (1395) که پیرامون چالش‌های استفاده از شبکه‌های اجتماعی تلفن همراه تدوین شده است و کتاب «آسیب‌های اینترنت و فضای مجازی بر کودکان و نوجوانان» نوشته «مهری

رشیدی» چاپ (1398) که در این کتاب آسیب‌های فضای مجازی بر کودکان و نوجوانان بیان و راهکارهای مناسب در جهت پیشگیری و مقابله و نیز کنترل و نظارت ارائه می‌شود.

براین اساس سؤالاتی که در این مقاله در پی پاسخ به آن‌ها هستیم عبارتند است از: نقش و اهمیت شبکه‌های اجتماعی در زندگی خانواده‌ها و فرزندان را تبیین نمایید؟ تجارب والدین از تأثیر شبکه‌های اجتماعی بر روابط فرزندان را بیان نمایید؟

1- مفهوم شناسی

1-1- تربیت

واژه «تربیت» از «ربو» به معنای زیادت گرفته شده است. با توجه به معنا و مفهوم تربیت انسان، مفهوم واژه تربیت بر پرورش استعدادهای آدمی دلالت می‌کند. (ابوطالبی، 1383، ص 17) «رب» در اصل به معنای تربیت است و معنای آن ایجاد چیزی یا حالتی، به تدریج و در مراحل مختلف است تا به حدکمال و تام خود برسد. با توجه به این معنا، تربیت یعنی پرورش توانایی‌های انسان است؛ یعنی فراهم شدن زمینه‌ای برای شکوفاسازی تدریجی استعدادهای انسان، تا به نهایت و کمال خود برسد. (راغب اصفهانی، 1416، ص 336)

1-2- مجازی

در لغت به معنای منسوب به مجاز غیر حقیقی، ضد حقیقی، مقابل حقیقی می‌باشد. (دهخدا، 1377، ص 1956) در تمام تعاریف فضای مجازی، این فضا محیط الکترونیکی یا محیط شبکه‌ای از کامپیوترها دانسته می‌شود که با استفاده از جلوه‌های سمعی و بصری سعی دارد تا اشیاء و واقعیت‌های سه بعدی جهان واقعی را مشابه سازی کند اما ادعا می‌شود که فاقد مادیت فیزیکی هستند. (روزبهرانی، 1396، MAJAZEE.BLOGFA.COM،)

1-3- والدین

واژه «والدین» (به عربی: الوالدان) مثنای واژه‌ی «والد» است. «والد» در لغت عرب از ریشه «ولد» گرفته شده است و به معنای زاینده یا کسی که فرزند می‌آورد می‌باشد. «والدان» یا «والدین» به پدر و مادر اطلاق می‌شود، یعنی کسانی که باعث تولد انسان می‌شوند. (ابن‌منظور، 1414، ص 323) و در اصطلاح «والدین» به معنای «پدر و مادر» می‌باشند. (طریحی، 1362، ص 164) همچنین والدین به سرپرست فرزند یا فرزندان هم گفته می‌شود که می‌توانند والدین بیولوژیکی (طبیعی) یا پدر و مادر خوانده فرزند باشند. (Wikipedia.org)

2- نقش و اهمیت شبکه‌های اجتماعی در زندگی خانواده‌ها و فرزندان

شبکه‌های اجتماعی در سال‌های اخیر به یکی از مهم‌ترین و تأثیرگذارترین بخش‌های زندگی روزمره خانواده‌ها و به‌ویژه فرزندان تبدیل شده‌اند. این فضاها نقش دوگانه‌ای دارند؛ از یک سو بستری برای ارتباط و تبادل اطلاعات هستند و از سوی دیگر می‌توانند چالش‌ها و مشکلاتی در روابط خانوادگی ایجاد کنند. برای فرزندان، شبکه‌های اجتماعی پنجره‌ای به دنیای گسترده‌تری فراتر از محیط خانواده و مدرسه هستند. این فضا امکان برقراری ارتباط با دوستان، آشنایی با فرهنگ‌ها و دیدگاه‌های مختلف و همچنین ابراز وجود و خلاقیت را فراهم می‌کند. نوجوانان از طریق شبکه‌های اجتماعی به سرعت با اطلاعات جدید آشنا می‌شوند و مهارت‌های دیجیتال و اجتماعی خود را توسعه می‌دهند.

از سوی دیگر، حضور فعال و گاه مفرط در این فضاها ممکن است باعث کاهش زمان صرف شده در تعاملات حضوری خانوادگی شود. این موضوع می‌تواند به کاهش کیفیت روابط والد-فرزند و ارتباطات عاطفی منجر شود و حتی باعث سوءتفاهم‌ها و فاصله گرفتن از ارزش‌ها و سنت‌های خانوادگی شود. از منظر خانواده‌ها، شبکه‌های اجتماعی هم فرصت و هم تهدید هستند. والدین می‌توانند از این ابزار برای آموزش، ارتباط بهتر با فرزندان و حتی مشارکت در فعالیت‌های مثبت آنان بهره ببرند؛ اما در عین حال، نگرانی از پیامدهای منفی، محتوای نامناسب و کاهش کنترل بر رفتار فرزندان

باعث شده است که جایگاه این فضاها در خانواده‌ها به موضوعی حساس و پیچیده تبدیل شود. (سلیمی، پوریانی، 1395، ص 11)

3- تجارب والدین از تأثیر شبکه‌های اجتماعی بر روابط فرزندان

در دهه‌های اخیر، شبکه‌های اجتماعی به یکی از مهم‌ترین بخش‌های زندگی روزمره نوجوانان و جوانان تبدیل شده‌اند. این پلتفرم‌ها نه تنها ابزارهای ارتباطی جدیدی را فراهم کرده‌اند بلکه تأثیرات عمیقی بر روابط اجتماعی و خانوادگی افراد گذاشته‌اند. والدین به عنوان اولین ناظرین رفتارهای فرزندان خود، تجربیات متفاوت و گاه متناقضی از تأثیر شبکه‌های اجتماعی بر روابط فرزندان خود داشته‌اند که در این مقاله به برخی از مهم‌ترین این تجارب پرداخته می‌شود.

3-1- تأثیرات مثبت شبکه‌های اجتماعی بر روابط فرزندان

3-1-1- تقویت حس مسئولیت پذیری

امروزه فضای آنلاین و شبکه‌های اجتماعی به یکی از ارکان اساسی زندگی افراد تبدیل شده است، به‌ویژه برای نسل جوان که بخش قابل توجهی از وقت خود را در این فضاها می‌گذرانند. در حالی که استفاده از این فضا مزایای مختلفی دارد، از جمله ارتباطات سریع و دسترسی به اطلاعات، برای والدین این نگرانی وجود دارد که چگونه می‌توانند از این فضا به نحو مطلوبی بهره‌برداری کنند تا فرزندان‌شان از آن بهره‌مند شوند، بدون آنکه از مسئولیت‌پذیری و اخلاق اجتماعی غافل بمانند. در واقع، فضای آنلاین می‌تواند فرصتی برای تقویت حس مسئولیت‌پذیری در فرزندان باشد، اما این امر نیازمند هدایت و نظارت مناسب است. (بنچه، 1400، ص 98)

یکی از نکاتی که والدین در تجارب خود به آن اشاره می‌کنند، آشنایی فرزندان با پیامدهای رفتارهای آنلاین است. در دنیای دیجیتال هر اقدامی که انجام می‌دهیم، تأثیرات خاص خود را به همراه دارد. برای مثال، یک عکس، یک متن یا حتی یک لایک می‌تواند واکنش‌های مختلفی را در پی داشته

واقعی بگذرانند. یکی از والدین اشاره کرده است که زمانی که آن‌ها به فرزند خود فرصت دادند تا در فعالیت‌های خارج از خانه شرکت کند و از شبکه‌های اجتماعی فاصله بگیرد، شاهد بهبود روابط اجتماعی و کاهش احساس تنهایی فرزندشان بودند. (غفوری، haminyar.ir)

4-3- ایجاد زمان‌های بدون فناوری در خانواده

یکی از راهکارهای مؤثر این است که خانواده‌ها زمان‌هایی را برای قطع ارتباط با دستگاه‌های دیجیتال و شبکه‌های اجتماعی تعیین کنند. این زمان‌ها می‌تواند شامل وعده‌های غذایی خانوادگی، شب‌های بدون فناوری یا تعطیلات آخر هفته باشد که اعضای خانواده به دور از تلفن‌های همراه و سایر دستگاه‌ها، با هم تعامل کنند. هدف این است که فرزندان احساس کنند زمان‌های خاصی برای ارتباطات عاطفی و اجتماعی واقعی با اعضای خانواده وجود دارد. (1403.zendegiplus.ir)

نتیجه‌گیری

در سال‌های اخیر، شبکه‌های اجتماعی به یکی از پررنگ‌ترین پدیده‌های اجتماعی تبدیل شده‌اند که به سرعت در زندگی نسل جوان نفوذ کرده‌اند. فرزندان، به‌ویژه نوجوانان و جوانان، بخش عمده‌ای از زمان خود را در این فضاها می‌گذرانند و از طریق آن با دوستان، همسالان و حتی اعضای خانواده در ارتباط هستند. این تغییر بنیادین در نوع و کیفیت ارتباطات، نگرانی‌ها و چالش‌های جدیدی را برای والدین ایجاد کرده است. از نگاه والدین، شبکه‌های اجتماعی دو روی یک سکه هستند؛ از یک سو این

فضاها امکان حفظ و گسترش روابط اجتماعی را فراهم می‌کنند و می‌توانند باعث تقویت پیوندها شوند. از سوی دیگر، استفاده بی‌رویه و نامناسب از این فضاها می‌تواند منجر به اختلال در زندگی روزمره فرزندان شود.

با گسترش استفاده از شبکه‌های اجتماعی، بررسی تأثیرات آن بر روابط خانوادگی ضروری است، زیرا این فضاها می‌توانند هم فرصت‌هایی برای ارتباطات بهتر فراهم کنند و هم چالش‌هایی مانند کاهش ارتباطات رو در رو و افزایش استرس در فرزندان ایجاد نمایند.

حاصل آنکه شبکه‌های اجتماعی هم فرصت‌ها و هم چالش‌هایی برای روابط فرزندان ایجاد کرده‌اند. از نگاه والدین، این فضاها می‌توانند روابط دوستانه و خانوادگی را هم تقویت کنند و هم تهدیدی برای ارتباطات عمیق‌تر و سلامت روان باشند؛ براین اساس در مقاله حاضر پس از بیان اهمیت و جایگاه شبکه‌های اجتماعی در زندگی خانوادگی و فرزندان به بیان تجارب والدین از تأثیر شبکه‌های اجتماعی بر روابط فرزندان پرداخته و در آخر راهکارهایی برای جلوگیری از آسیب‌های شبکه‌های اجتماعی ارائه شد.

منابع و مآخذ

الف) کتب فارسی

- 1- ابوطالبی، مهدی. (1383). تربیت دینی از دیدگاه امام علی. مؤسسه امام خمینی.
- 2- المی، مهدی. (1387). اثر بخشی فضای مجازی بر جو خانوادگی فرزندان. نشر آزادی قلم.
- 3- بنچه، بهمن. (1400). تأثیر شبکه‌های اجتماعی بر زندگی مردم. نشر بازتا.

- 4- بهرامی، میترا. (1397). آسیب های شبکه های اجتماعی بر فرزندان. انتشارات کرمانشاه.
 - 5- خجسته چترودی، سعیده. (1399). تربیت در دنیای مجازی. نشر آذین مهر.
 - 6- خورسند و همکاران، الهام. (1398). پیامدهای شبکه های مجازی. مؤسسه اندیشه کامیاب ایرانیان
 - 7- رحمانی آهویمی، منصوره. (1398). نقش استفاده از شبکه های اجتماعی بر سلامت، رشد روانی و رشد اجتماعی نوجوان و جوان. مؤسسه اندیشه کامیاب ایرانیان.
 - 8- رشیدی، مهری. (1398). آسیبهای اینترنت و فضای مجازی بر کودکان و نوجوانان. نشر زرین اندیشمند.
 - 9- زمانی، عباس. (1395). خانواده مجازی: مروری بر فرصت ها و چالش های استفاده از شبکه های اجتماعی تلفن همراه. نشر عباس زمانی.
 - 10- دهخدا، علی اکبر. (1377). لغت نامه دهخدا. جلد 7. دانشگاه تهران.
 - 11- سلیمی، سعید. پوریانی، جابر. (1395). شبکه های اجتماعی و خانواده. نشر پشیمان.
- ب) کتب عربی
- 12- ابن منظور، محمد بن مکرم. (1414). لسان العرب. جلد 14. دارصادر.
 - 13- الترمذی، محمد بن عیسی. (1395). سنن الترمذی. جلد 4. شرکه مکتبه و مطبعه مصطفی البابی الحلبي.
 - 14- راغب اصفهانی، حسین بن محمد. (1416). مفردات الفاظ قرآن. دار القلم.
 - 15- طریحی، فخرالدین. (1362). مجمع البحرین. جلد 3. مرتضوی.

16- مکارم شیرازی، ناصر. (1374). تفسیر نمونه. جلد 7. نشر دارالکتب الاسلامیه.

ج) مقالات

17- اسماعیلی و همکاران، معصومه. (1403). نقش رسانه‌های دیجیتال در شکل‌گیری هویت نوجوانان. فصلنامه مطالعات میان رشته‌ای ارتباطات و رسانه. 5(36).

18- حسینی، محمدرضا. احمدی، زهرا. (1393). نقش رسانه‌های اجتماعی در توسعه مهارت‌های اجتماعی نوجوانان. 3(45).

19- رضایی، زهرا. نوروزی، مهدی. (1398). تأثیر رسانه‌های اجتماعی بر سلامت روان نوجوانان: فشارهای ناشی از مقایسه اجتماعی. مجله روانشناسی سلامت. 7(24).

د) سایت

20- تأثیر شبکه‌های اجتماعی و فضای مجازی بر روابط اعضای خانواده، بازیابی از familyweb.ir.

21- تنهایی اجتماعی، محصول استفاده افراطی از شبکه‌های مجازی. (1394). بازیابی از isna.ir

22- روزبهرانی، نرگس. (1396). ما و دنیای مجازی. بازیابی از MAJAZEE.BLOGFA.COM

23- فضای مجازی چگونه جایگزین روابط خانوادگی شده است؟. (1398). بازیابی از ana.ir

24- غفوری، محمدسجاد. آسیب رسانه‌های اجتماعی بر خانواده. بازیابی از haminyar.ir

25- نقش والدین در کنترل فضای مجازی فرزندان، (1403). بازیابی از zendegiplus.ir

26- والدین. بازیابی از Wikipedia.org

27- هنر والدگری در عصر دیجیتال؛ چراغی روشن در فضای مجازی. (1403). بازیابی از imna.ir